

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ: ИЗМЕЋУ ПРАВА И КОНФЛИКТА

Драгољуб Тодић, Михајло Вучић, *Природни ресурси: између права и конфликта*, Институт за међународну политику и привреду Београд, 2022, стр. 315.

Природни ресурси схваћени у смислу ваздуха, воде, земље, флоре и фауне и природних екосистема представљају средство опстанка живота свих људских бића, укључујући и будуће генерације. Из тог разлога, очување рационалне употребе природних ресурса треба да обезбеди могућност њиховог коришћења како садашњим тако и будућим генерацијама, те њихову дугорочну одрживост. Међутим, услед другачијег виђења начина исцрпљивања и заштите природних ресурса, унутар држава или између њих може доћи до сукоба, што указује на потребу одговарајућег правног регулисања коришћења природних ресурса и конфликтних ситуација између различитих субјеката. Аутори др Драгољуб Тодић и др Михајло Вучић у својој монографији *Природни ресурси: између права и конфликта* на основу места и улоге ресурса у међународним односима разматрају однос између природних ресурса и конфликта, указујући на важност ефикасног међународног правног оквира за управљање и решавање ових сукоба.

Монографија се састоји из десет поглавља – првог поглавља у које је смештен увод, девет поглавља која се баве самом суштином теме и последњег поглавља које се односи на закључна разматрања. Након уводног поглавља, друго поглавље пружа концептуалну анализу појма „природни ресурси” кроз откривање садржине и особина овог појма. Област примене раних уговора из области међународног права заштите животне средине била је одређена кроз призму појма природни ресурси. У циљу разумевања проблема у вези са управљањем и заштитом природних ресурса, али и њиховог значаја, аутори најпре тумаче норме

релевантних међународних извора које обликују и дефинишу природне ресурсе. Аутори истичу да појам природни ресурси није јасно и прецизно дефинисан, што отежава сарадњу између држава или између заинтересованих субјеката унутар држава. Апстрактан појам и неуједначена садржина појма природни ресурси може да доведе до различитих тумачења значења израза употреба и заштита природних ресурса, па и до злоупотреба. Стога, трагају за класификацијама и елементима који их ваљано и јасно дефинишу испитујући теоријска размишљања, одредбе релевантних инструмената, судску праксу и унутрашње прописе Републике Србије. Уочавају да је садржина појма природни ресурси различита и варира у зависности од конкретног извора, и доводе га у везу са другим појмовима који су од значаја за његово одређивање.

Поглавље број три бави се концепцијским приступима и местом природних ресурса у међународном праву и њиховим статусом, те питањем да ли област права природних ресурса постоји и шта би таква област обухватала. Аутори примећују да се право природних ресурса обично везује за системе унутрашњег права, чак и када је реч о природним ресурсима који имају наглашен међународни карактер. Најпре испитују однос територије према природним ресурсима и долазе до закључка да сама територија представља природни ресурс или се може схватити као оквир са постојање различитих елемената природних ресурса и закључују да се везивањем ресурса за територију приближавају правилима о државним границама. Затим разрађују питање суверенитета над природним ресурсима у деколонизацијском контексту и право народа на самоопредељење, те истичу да се савремено схватање људских права узима као оквир међународноправних аспеката расправе о суверенитету над природним ресурсима и праву народа на самоопредељење. Наглашавају да државе имају широко суверено право да искоришћавају природне ресурсе, међутим уз ограничења која произлазе из норми еколошког права. Уз то, да постоји изричита веза између суверенитета над природним ресурсима и права на самоопредељење. Коначно указују на недовољну јасноћу концепта заједничке бриге човечанства, али и на додатне елементе које садржи и који могу помоћи у редефинисању приступа управљању природним ресурсима.

Поглавље број четири посвећено је концепту конфликта око природних ресурса и претпоставкама конфликта. Аутори налазе да се сукоб око природних ресурса схвата као немогућност постизања

расподеле природних ресурса путем механизма који се заснивају на инструментима државне политике, економије и права, у општем друштвеном интересу, док претпоставке сукоба подразумевају чињенице које доводе до немогућности расподеле природних ресурса у општем друштвеном интересу. Аутори повлаче разлику између сукоба око расподеле прекограничних природних ресурса која поставља питање јачег права, сукоба који настају услед дејства климатских промена, те деградације животне средине и еколошких миграција, сукоба услед неадекватног управљања ресурсима у државама са обиљем ресурса, који су често повезани са корупцијом и непоузданим институционалним капацитетима, сукоба између права домородачких народа и права државе да искоришћава сопствене ресурсе у складу са својом политиком, сукоба услед инвестиција страних компанија у природне ресурсе и оружаних сукоба. Посебно наглашавају да је веза између оружаних сукоба и природних ресурса трострука. У том смислу, витални природни ресурси могу узроковати унутрашње оружане сукобе, подгревати друштвене тензије или финансирати оружане групе. Аутори закључују да би механизми који обезбеђују општи друштвени интерес у управљању природним ресурсима, и уједно спречавају, отклањају, или ублажавају дејства претпоставки сукоба требало да буду адекватни међународноправни инструменти који на оптималан начин распоређују прекограничне ресурсе између заинтересованих држава, ублажавају негативне ефекте промене климе, решавају проблеме неадекватног институционалног управљања, штите права домородачких народа, ограничавају произвољно поступање међународних корпорација и спречавају или решавају оружане сукобе.

Поглавље број пет односи се на међународноправни оквир превенције и решавања конфликта у који су уграђена права и обавезе држава, али и других субјеката у вези са природним ресурсима. Управљање природним ресурсима захтева учешће различитих субјеката, што је последица различитих облика коришћења тих ресурса и њихових елемената. Из тог разлога нужно је регулисати њихове међусобне односе. Аутори објашњавају како треба схватити термине очување, употреба и заштита природних ресурса у међународном праву и идентификују међународне уговоре релевантне за област природних ресурса. Даље, анализирају норме међународног права животне средине које се тичу заштите природе, земљишта, водних ресурса и атмосфере, а које обухватају највећи сегмент онога што се сматра

природним ресурсима. Додатно, анализирају и норме у оквиру других области међународног права укључујући норме међународног права људских права, међународног хуманитарног права, међународног инвестиционог права, међународног трговинског права и међународног права оружаних сукоба.

Поглавље број шест бави се обавезом сарадње у вези са природним ресурсима. Формални споразуми између заинтересованих држава доприносе превазилажењу проблема који настају услед супротстављених интереса држава које деле заједнички ресурс и уводе општу обавезу сарадње држава у циљу очувања и заштите природних ресурса. Аутори пружају одговор на питање шта садржи обавеза сарадње која је повезана са обавезама које садрже принципи међународног еколошког права попут принципа процене утицаја на животну средину, принципа предострожности, принципа превенције, принципа одрживог развоја, принципа учешћа јавности у процесу доношења еколошких одлука и принципа заједничке али диференциране одговорности, анализом релевантних међународних инструмената. Као процедурална обавеза, општа обавеза сарадње обухвата обавезу сарадње при изради мера, процедура и стандарда неопходних за остваривање конкретног циља очувања и заштите природних ресурса. Будући да је приступ ресурсима регулисан у оквиру унутрашњег правног система, аутори испитују на који начин и до које мере се међународно право и међународни уговори односе према овом питању као према посебном питању, те указују на постојање потребе да се питање приступа природним ресурсима сагледава независно од принципа суверенитета над природним ресурсима.

Поглавље број седам посвећено је испитивању начина решавања спорова у вези са природним ресурсима. Аутори запажају да државе показују спремност за вођење спорова у вези са природним ресурсима и заштитом животне средине, с обзиром на околност да она има најчвршће везе са природним ресурсима, те дају преглед начина решавања спорова. С тим у вези, дата је анализа релевантне савремене праксе Сталног арбитражног суда, Међународног суда правде, Међународног трибунала за право мора и Органа за решавање спорова Светске трговинске организације, у којима се утврђивала одговорност државе због кршења својих међународних обавеза у вези са природним ресурсима. Идентификоване су: обавезе заштите ресурса који су подељени између неколико држава, обавезе заштите подручја

и ресурса изван националне јурисдикције и обавезе у случају глобалних еколошких проблема. Такође, закључује се да може доћи до смањења околности које воде споровима применом принципа процене утицаја, чиме би се допринело стабилнијим односима између заинтересованих субјеката.

Поглавље број осам тиче се недостатака међународног оквира за решавање сукоба. Аутори примећују парадоксалну ситуацију у глобалном управљању природним ресурсима, у којој се правила међународног права формирају према друштвеним, културним, политичким, економским, филозофским и правним концептима земаља које су значајно допринеле проблемима у управљању тим ресурсима. Међутим, закључују да концепти и инструменти међународног права, иако стварају проблеме земаљама у развоју које су богате природним ресурсима, представљају једини оквир за споразумевање развијених и неразвијених земаља, и за решавање конфликта око природних ресурса. У том контексту, закључују да TWAAIL приступ међународном праву пружа нову перспективу за анализу сукоба око природних ресурса, истичући потребу за променом традиционалних оквира и ставља акценат на интересе локалног становништва, посебно у контексту земаља у развоју. Ипак, идентификују се проблемска питања попут питања ко и у чије име може експлоатисати природне ресурсе, затим проблема недовољне интеграције интереса неразвијених држава, недостатка механизма за решавање спорова који се тичу употребе природних ресурса, ограничења државе у погледу контроле и регулисања коришћења сопствених ресурса, злоупотребе права и корупције, кршења људских права, терминолошке неодређености, као и проблем неједнакости између држава, те неправичности. У сваком случају, међународно право, мора служити као оквир који се прилагођава решавању проблема правичног и ефикасног управљања природним ресурсима.

На крају, поглавље број девет излаже студију случаја. Дати су примери две различите државе у којима је дошло до сукоба око природних ресурса. Мада је до сукоба дошло из различитих узрока, последице су сличне и огледају се у неефикасности у коришћењу ресурса и смањењу користи по становништво чији друштвени развој и благостање зависе од адекватног управљања ресурсима. Повлачењем паралеле између два случаја, потврђује се како природни ресурси могу бити узрок сукоба. У случају ДР Конга је слабост

функционисања државних институција довела до незаконитог и неправичног управљања ресурсима, те су се сукоби око ресурса јавили у оружаном виду, док се у Мексику неправична експлоатација природних ресурса одвијала у складу са политиком државе, што ствара тензије између власти, концесионара експлоатације природних ресурса и локалног становништва. Оба случаја илуструју негативне последице управљања природним ресурсима које не уважавају интересе локалних заједница. У вези с тим, посебно је важно напоменути да притисак локалног становништва на власт може да има изузетно важну улогу у процесу доношења одлука, те заштити јавног интереса и контроли коришћења природних ресурса.

Монографија др Драгољуба Тодића и др Михајла Вучића бави се природним ресурсима на свеобухватан начин са становишта њиховог места и значаја у контексту права и конфликта. Монографија садржи детаљну анализу многобројних међународних инструмената и праксе међународних тела, с циљем идентификовања обавеза, односно елемената који чине садржину природних ресурса, те пружа концепцију овог појма. Монографија посебно наглашава обавезу као што је дужност сарадње која у великој мери оснажује заштиту природних ресурса. Такође, наглашава и значај правних механизма који доприносе разматрању важних глобалних проблема, што је изузетно значајно за будућност коришћења природних ресурса у контексту одрживог развоја. С обзиром на чињеницу да расправа о природним ресурсима није на адекватан начин међународноправно препозната, ова монографија представља теоријски, научни, али и практични допринос, пружајући предлоге систематског приступа превазилажења изазова у контексту коришћења природних ресурса.

Александра КАСТРАТОВИЋ